

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE
DUYARLILIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**
(*Evaluation of Social Sciences High school Students' Sensitivity
towards Environment*)

Yrd. Doç. Dr. Fatih AYDIN

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
fatihaydin@karabuk.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KAYA

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
huseyinkaya@karabuk.edu.tr

ÖZET

Bu araştırma, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılığı davranışlarına ve örgün eğitim kurumlarında aldıkları çevre eğitiminin yeterliliğine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2010–2011 öğretim yılı ikinci döneminde, İstanbul Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesinde öğrenim gören 196 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada tarama modeli kullanılmış ve çalışmanın verileri “Çevre Duyarlılığı Anketi” aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanında t- testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmada sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevreye “orta düzeyde duyarlı” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin önemli bir kısmı hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği ve ekolojik denge konusunda örgün eğitim kurumlarında yeterli eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılığı davranışlarına ilişkin görüşleri cinsiyete, sınıf düzeyine, anne-baba öğrenim düzeyine, anne-baba meslek durumuna ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Anahtar sözcükler: Çevre eğitimi, Çevre duyarlılığı, Sosyal bilimler lisesi öğrencileri

ABSTRACT

This research was carried out to determine social sciences high school students' views towards the adequacy of environment education and environment sensitivity behaviours in their institutions. The research group of the

study is 196 students at Prof. Dr. Mümtaz Turhan Social Sciences High School at the second half term in 2010-2011 academic year. Survey model was used in the study and the research data was gathered with “Environment Sensitivity Survey” tool. In data analysis, besides descriptive statistics, t-test and one way analysis of variance (ANOVA) was used. In the research it was concluded that social science high school students are “sensitive at medium level”. A majority of the students stated that they do not take sufficient education on air pollution, water pollution, soil pollution and ecological balance in their educational institutions. Social sciences high school students’ views towards environment sensitivity behaviours did not show significant difference according to gender, class levels, parents’ education level, parents’ vocations and family income level variants.

Key Words: Environment education, Environment sensitivity, Social Sciences High School students

1.GİRİŞ

Günümüzde tüm dünyada çevre sorunları önemli boyutlara ulaşmıştır. Birçok araştırmacı tarafından kabul edilen ve öne sürülen bir gerçek şudur ki; çevre sorunlarının temel nedeni, *hızla gelişen sanayileşme ve dünya nüfusunun hızlı bir şekilde artmasıdır*. Küresel ısınma, asit yağmurları, ozon tabakasının incelip delinmesi, sera etkisi, doğal kaynakların hızla tükenmesi, katı atıklardaki artış, yeşil alanların azalması, çarpık kentleşme, bitki ve hayvan türünün azalması ve yok olmaya başlaması, nükleer atıklara bağlı olarak ortaya çıkan kirlenmeler, çölleşme, erozyonla verimli toprakların kaybolması, bitki ve hayvan türlerinin yok olmaya başlaması bugün söz konusu olan başlıca çevre sorunlarıdır (Yücel ve Morgil, 1998; Aydın ve Kaya, 2011). İşte tüm bu çevre sorunlarının toplum tarafından algılanış biçimine “çevre duyarlılığı” denir.

Ülkemizde sistematik bir süreç içinde yapılan çevre duyarlılığı çalışmalarına bakıldığında; 1950’li yıllarda ilk çalışmaların yapıldığı ortaya çıkmıştır. Ülkenin ilk gönüllü kuruluşu 1955 yılında kurulan *Türkiye Tabiatını Koruma Derneği*’dir. 1970’li yıllardan itibaren çevre ile ilgili gönüllü kuruluşların sayılarının arttığı görülmektedir. Bunlardan bir kısmı *Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği* vb. gibi çevrenin bir unsuru ile ilgilenen gönüllü kuruluşlardır. Diğerleri ise; *Türkiye Çevre Eğitimi Vakfı*, *Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği*,

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı (ÇEKÜL), Doğa Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı (TEMA) vb. gibi çevrenin bütünü ile ilgilenen gönüllü kuruluşlardır (Neyişçi 1995, Kayıkçı 2003, Tecer 2007: Aktaran: Bodur, 2010:12).

İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin vazgeçilmez nitelikte oluşu, çevre kavramının günümüzde kazandığı boyutlar, çevrenin ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de yeni yaklaşımlarla ele alınması gereğini ortaya çıkarmıştır. Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda geliştirilen çabaların amacı, insanların daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamasıdır. Çünkü çevreye zarar veren de, çevreyi koruyan ve geliştiren de insandır. Çağdaş çevre bilinci, sağlıklı bir çevrede yaşamayı insanların temel haklarından biri olarak kabul etmektedir. Çevre eğitimi, tüm dünyanın gündeminde olan çevre sorunlarının ortaya çıkardığı bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç haline gelmiştir. *Çevre eğitiminin amacı toplumun tüm kesimlerini çevre konusunda bilinçlendirmek, bilgilendirmek, olumlu ve kalıcı davranış değişikliklerini kazandırmak ve bireylerin aktif katılımlarını sağlamaktır.* Bu nedenle, çevre ile ilgili konularda aktif katılım sağlayacak, olumsuzluklara karşı tepki oluşturacak, bireysel çıkarların toplumsal çıkarlardan ayrı düşünülmemeyeceği gerçeğini kavratacak bir eğitim yöntemi ve halkın katılımını amaçlayan eğitim sistemi, kitlelerin düşünme ve karar verme gücünü de geliştirecektir. Çevre eğitimi, yalnız bilgi vermek ve sorumluluk hissi oluşturmakla kalmamalı, insan davranışına da etki yapmalıdır. (Çevre ve Orman Bakanlığı, 1996:455)

Araştırmanın Amacı

Çevre ile ilgili olarak ortaya çıkan her yeni sorun, insanları ve toplumları biraz daha fazla etkilemektedir. Birçok çevre probleminin temelinde sorumsuz çevre davranışının yattığı bilinmektedir. Bu nedenle, çevre eğitiminin en büyük amacı sorumlu çevre davranışı gösteren duyarlı insanlar yetiştirmek olmalıdır. Bu nedenle insanların çevre ve çevre sorunları hakkında bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Çevrenin korunması tüm insanların kendini sorumlu hissetmesi gereken bir konudur. Bu sorumluluğu taşıyan, bilinçli ve nitelikli insan yetiştirme görevini üstlenen eğitim kurumlarına ve eğitimcilere daha fazla sorumluluk düşmektedir.

Yücel ve diğerleri (2008) çevre duyarlılığı çalışmalarının yapılmasının faydalarını örneklerle şöyle ifade etmiştir:

➤ Bireylerin çevre konusunda gösterecekleri duyarlılık düzeyleri çevre sorunlarının bireysel ve ülkesel bazında önemsenmesini amaçlayan politik kararlara zemin hazırlaması açısından önemlidir. Bu konudaki duyarlılık düzeyinin yükselmesine bağlı olarak çevre sorunlarına karşı kalıcı önlemlerin geliştirilmesi mümkün olacaktır.

➤ Çevreye duyarlı bir tüketici modelinin oluşması ile geri dönüşüm olanağı olan maddelerin talebini arttıracaktır. Bu olgu dolaylı da olsa kısıtlı düzeydeki ülkesel kaynakların kullanım sürelerini uzatacak, dışa bağımlı hammadde talebinin en düşük düzeyde kalması ile ekonomik açıdan gelir getirecektir (Yücel ve Ark., 2003).

➤ Çevre duyarlılığının yükselmesi toplumun bireysel ve kurumsal bazda yapılan yanlış davranışlara karşı ilgisiz kalmayarak bunlara tepki göstermesini sağlayacaktır. Bunun sonucunda çevrenin bilinçli kullanımı konusunda oto kontrol oluşacaktır.

➤ Çevre duyarlılığı düzeyine göre gelecek yıllardaki gelişmelerin saptanması, bu konuda eğitsel çalışmaların kapsamının ve içeriğinin bu düzeye göre belirlenmesini gerektirmektedir.

➤ Çevre bilincinin yükseltilmesi ile sürdürülebilir gelişmenin temelini oluşturan kaynakların optimum düzeyde kullanılması toplumsal düzeye indirilmiş olabilecektir.

Günümüzde çevre sorunlarının artmasıyla, çevre eğitiminin önemi ve öğrencilerin çevreye yönelik duyarlılıklarının tespit edilip sorunların giderilmesi için çözüm yolları bulma gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de çevre sorunlarının çokluğuna rağmen çevresel duyarlılık çalışmaları sınırlıdır. Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarını inceleyen her hangi bir araştırmaya ise rastlanmamıştır.

Ülkemizdeki farklı öğrenim düzeylerindeki öğrencilerin çevresel ilgi, tutum, duyarlılık ve farkındalık düzeylerinin incelendiği sınırlı sayıdaki araştırmalardan bazıları şunlardır: Erdoğan (2005), Kasapoğlu ve Turan (2008), Atasoy (2005), Atasoy ve Ertürk (2008), Gökçe ve diğerleri (2007), Alp ve diğerleri (2006), Sağır, Aslan ve Cansaran (2008), Gökdere (2005), İşyar (1999), Özpınar (2009), Ayhan (1999),

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Morgil ve diğerleri (2002), Yılmaz ve diğerleri (2004), Tuncer ve diğerleri (2006), Kaya ve Turan (2005), Ürey (2005), Meydan ve Doğu (2008), Alim (2006) ve Baş (2010) **ilköğretim öğrencilerinin** çevresel tutum düzeylerini incelemişlerdir. Uzun (2007), Uzun ve Sağlam (2006), Uzun ve Sağlam (2007), Aydın ve Kaya (2011), Yılmaz ve diğerleri (2002), Şahin ve Gül (2009), İncekara ve Tuna (2010), Görümlü (2003), Mert (2006), Altunoğlu ve Atav (2009), Ünal ve Dımışkı (1999) ve Ekici (2005) **ortaöğretim öğrencilerinin** çevresel ilgi, tutum, duyarlılık ve farkındalık düzeylerini incelemişlerdir. **Üniversite öğrencilerinin** çevre tutumlarını ve duyarlılıklarını ise; Çabuk ve Karacaoğlu (2003), Özmen ve diğerleri (2005), Şama (2003), Yücel ve Morgil (1998), Yurtseven ve diğerleri (2010), Vaizoğlu ve diğerleri (2005), Erten (2005), Erol ve Gezer (2006), Deniz ve Genç (2007), İbiş (2009), Aydın ve Çepni (2010), Aydın (2010), Coşkun ve Aydın (2011), Özdemir ve diğerleri (2004), Beyhun ve diğerleri (2007), Çelen ve diğerleri (2002) ve Kışoğlu (2009) ele almıştır. Yapılan bu araştırmalardan elde edilen bulgulara göre; yeterli çevre bilincine sahip bireyler yetiştirmenin temelinde, bireylere çevreye yönelik olumlu tutumlar kazandırmak yatmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda, *çevre eğitiminin etkili verilememesi*, çevrenin korunması ve çevre sorunlarının çözülmesinde gerekli olan adımların atılmasını engellediğini ortaya koymuştur.

Çevreye karşı duyarlı bireyler yetiştirme sürecinde, öğrencilerin okul çağındaki eğitimleri büyük önem taşımaktadır. Üniversite öncesinde çevre konuları bakımından donanımlı öğrencilerin yetiştirilmesi yönünden ve bütün öğrencilerin üniversite öğrenimine devam edemeyeceği düşünüldüğünde orta öğretim seviyesinin yeri tartışılmazdır (Uzun ve Sağlam, 2006). Ortaöğretim öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının ne derece yeterli olduğunun belirlenmesinde yapılan araştırmalar yetersiz kalmaktadır. Bu alanlarda yapılacak özgün araştırmalar, sorunların çözümüne yardımcı olacaktır. Ortaöğretim öğrencilerinin çevreye yönelik duyarlılıklarının çeşitli bağımsız değişkenlere göre değerlendirildiği ve bu değişkenler arasındaki ilişkilerin temel alındığı çalışmaların, çevre eğitimine önemli katkılar getirdiği bilim dünyasında kabul görmüştür. Bu açıdan bakıldığında **sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin** çevreye yönelik duyarlılıklarının bazı değişkenlere göre incelendiği bu çalışma; Türkiye’de az çalışılan bir konuya ışık tutması, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevreye ilişkin

duyarlılıklarının arttırılmasına katkı sağlaması ve bu tarz çalışmalara örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

Bu araştırma ile sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılığına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. **Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:**

1. Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri nelerdir? Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin;

- a) hava kirliliği duyarlılıklarına,
- b) su kirliliği duyarlılıklarına,
- c) toprak kirliliği duyarlılıklarına,
- ç) ekolojik dengeye,
- d) çevre konusunda yapılan çalışmalara katılıp katılmadıklarına,
- e) öğrenim gördükleri örgün eğitim kurumlarında yeterli çevre eğitimi alıp almadıklarına,
- f) çevre eğitimine ilişkin görüşleri nelerdir?

2. Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri;

- a) cinsiyet,
- b) sınıf düzeyi,
- c) anne öğrenim durumu,
- ç) baba öğrenim durumu,
- d) anne meslek durumu,
- e) baba meslek durumu,
- f) aile gelir durumu **değişkenlerine** göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2.YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma *genel tarama modelinde* bir araştırmadır. Tarama modelleri, mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimini açıklayan araştırma yaklaşımlarıdır (Kaptan, 1998: 59). Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2003: 79).

*SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ*

Evren ve Örneklem

Araştırmaya 2010–2011 öğretim yılının ikinci döneminde, İstanbul Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesinde öğrenim gören 196 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgileri Tablo 1’de gösterilmiştir.

<i>Değişkenler</i>	<i>Demografik Özellikler</i>	<i>Öğrenci sayısı (n=196)</i>	<i>Yüzde (%100.0)</i>
Cinsiyet	Erkek	124	63.3
	Kız	72	36.7
Sınıf	Dokuzuncu sınıf	53	27.0
	Onuncu sınıf	55	28.1
	Onbirinci sınıf	70	35.7
	Onikinci sınıf	18	9.2
Anne Öğrenim Durumu	İlköğretim	70	35.7
	Ortaöğretim	80	40.8
	Üniversite	46	23.5
Baba Öğrenim Durumu	İlköğretim	39	19.9
	Ortaöğretim	57	29.1
	Üniversite	100	51.0
Anne Meslek Bilgileri	Memur	18	9.2
	İşçi	11	5.6
	Serbest Meslek	17	8.7
	Emekli	8	4.1
	Ev Hanımı	142	72.4
Baba Meslek Bilgileri	Memur	57	29.1
	İşçi	32	16.3
	Serbest Meslek	79	40.3
	Emekli	27	13.8
	İşsiz	1	0.5
Aile Gelir Düzeyi	0-500 TL	7	3.6
	501-1000 TL	29	14.8
	1001-1500 TL	59	30.1
	1501-2000 TL	42	21.4
	2001 TL ve üzeri	59	30.1

Tablo 1’de görüldüğü gibi; araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin %36.7’sini (72 kişi) kızlar, %63.3’ünü (124 kişi) erkekler oluşturmaktadır. Öğrencilerin %27’sini dokuzuncu sınıf, %28.1’i onuncu sınıf, %35.7’si onbirinci sınıf ve %9.2’si onikinci sınıf

öğrencisidir. Araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında; %35.7'si ilköğretim düzeyinde, %40.8'si ortaöğretim düzeyinde ve %23.5'i üniversite düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine bakıldığında; %19.9'u ilköğretim düzeyinde, %29.1'i ortaöğretim düzeyinde ve %51'i üniversite düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin meslek bilgilerine bakıldığında; %9.2'si memur, %5.6'sı işçi, %8.7'si serbest meslek, %4.1'i emekli ve %72.4'ü ev hanımıdır. Öğrencilerin babalarının meslek bilgilerine bakıldığında; %29.1'i memur, %16.3'ü işçi, %40.3'ü serbest meslek, %13.8'i emekli ve %0.5'i işsizdir. Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine bakıldığında; %3.6'sı 0-500 TL, %14.8'i 501-1000 TL, %30.1'i 1501-2001 TL ve %30.1'i 2001 TL ve üstü gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla araştırmada kullanılan anket 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin kişisel bilgilerine ilişkin sorular, ikinci bölümde *Bodur (2010)* tarafından geliştirilen çevre eğitimine ilişkin sorular ve üçüncü bölümde *Çabuk ve Karacaoğlu (2003)* tarafından geliştirilen “çevre duyarlılığı anketi” yer almaktadır.

Uzman görüşleri doğrultusunda (coğrafya eğitimi alanında 2 öğretim üyesi) araştırmada kullanılmasına karar verilen anketin pilot uygulaması (n=70) sonucunda *iç güvenilirlik katsayısı (Cronbach alfa) .76* olarak bulunmuştur. Ölçme aracının alındığı *Çabuk ve Karacaoğlu (2003)* ait çalışmada ise güvenilirlik katsayısı *iç güvenilirlik katsayısı (Cronbach alfa) .81* olarak ifade edilmiştir.

Veri Analizi

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılık anketine ilişkin görüşlerinde frekans, yüzde ve aritmetik ortalama kullanılmıştır. Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılık anketine ilişkin görüşlerinin *cinsiyet* değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği *bağımsız örneklem t-testi* ile belirlenmiştir. Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılık anketine ilişkin görüşlerinin *sınıf düzeyi, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, anne meslek*

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

durumu, baba meslek durumu ve aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılığın olup olmadığını belirlemek için “*Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)*” kullanılmıştır. Ölçeğin istatistiksel çözümlerinde anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

1.Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşleri

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılığı konusundaki davranışlarını incelemek üzere uygulanan yedi ayrı başlık yer almaktadır. *Hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, ekolojik denge, çevre çalışmalarına katılım, örgün eğitim kurumlarında aldıkları çevre eğitimine ve genel olarak çevre eğitimine ilişkin öğrenci görüşleri* ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır.

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin *hava kirliliği duyarlılıklarına* ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Hava Kirliliği Duyarlılıklarına İlişkin Görüşlerinin dağılımı (n=196)

Maddeler	Her Zaman		Bazen		Asla		Aritmetik Ortalama \bar{X}
	f	%	f	%	f	%	
1. Ozon tabakasına zararlı maddeleri içeren tüketim mallarını (deodorant ve diğer spreylere) kullanmamaya dikkat eder misiniz?	49	25.0	102	52.0	45	23.0	2.02
2. Kendi aracınız olsa bile, hava kirliliğine yol açmamayı dikkate alarak toplu taşıt araçları kullanır mısınız?	36	18.4	96	49.0	64	32.7	1.85
3. Konuşurken ve çeşitli araçları kullanırken diğer insanların etkilenmemesine dikkat eder misiniz?	107	54.6	70	35.7	19	9.7	2.44
4. İnsanları, hava kirliliği konusunda duyarlı olmaları için uyarır mısınız?	53	27.0	112	57.1	31	15.8	2.11

Tablo 2’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin 102’si (%52) ozon tabakasına zararlı maddeleri içeren tüketim mallarını (deodorant ve diğer spreylere) kullanmamaya “bazen” dikkat ettiğini, öğrencilerin 49’u (%25) “her zaman” dikkate ettiğini ve öğrencilerin 45’i (%23) “asla” dikkat etmediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin 96’sı (%49) hava kirliliğine neden olmamak için toplu taşıt araçlarını “bazen” kullandıklarını, 64’ü (%32.7) “asla” kullanmadıklarını ve 36’sı (%18.4) “her zaman” kullandıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin 107’si (%54.6) konuşurken ve çeşitli araçları kullanırken diğer insanların etkilenmemesine “her zaman” dikkat ettiğini, öğrencilerin 70’i (%35.7) “bazen” dikkate ettiğini ve öğrencilerin 19’u (%9.7) bu konuya “asla” dikkat etmediğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin 112’si (%57.1) hava kirliliği konusunda insanları duyarlı olmaları için “bazen” uyardığını ve öğrencilerin 53’ü (%27) bu konuda insanları “her zaman” uyardığını ancak öğrencilerin 31’i (%15.8) bu konuda insanları “asla” uyardıklarını ifade etmiştir.

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin *su kirliliği duyarlılıklarına* ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 3’de verilmiştir.

2,34							
Maddeler	Her Zaman		Bazen		Asla		Aritmetik Ortalama
	f	%	f	%	f	%	
5. Temizlik maddelerini, zararlı kimyasal maddeler içerip içermediğine dikkat ederek mi satın alırsınız?	40	20.4	91	46.4	65	33.2	1.87
6. Su kullanımında her koşulda tutumlu musunuz?	65	33.2	112	57.1	19	9.7	2.23
7. Motor yağı, boya gibi zararlı kimyasal maddelerin kanalizasyona karışmamasına özen gösterir misiniz?	53	27.0	80	40.8	63	32.1	1.94
8. İnsanları, su kirliliği konusunda duyarlı olmaları için uyarır mısınız?	68	34.7	98	50.0	30	15.3	2.19

SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 3’de görüldüğü gibi, öğrencilerin 91’i (%46.4) temizlik maddelerini, zararlı kimyasal maddeler içerip içermediğine “bazen” dikkat ederek satın aldıklarını, 40 öğrenci (%20.4) bu konuda “her zaman” dikkat ettiğini ancak 65 öğrenci (%33.2) bu konuda “asla” dikkat etmediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin 65’i (%33.2) su kullanımında “her zaman”, 112 öğrenci ise (%57.1) “bazen” tutumlu olduklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin 80’i (%40.8) motor yağı, boya gibi zararlı kimyasal maddelerin kanalizasyona karışmamasına “bazen” özen gösterdiğini, 63 öğrenci (%32.1) “asla” özen göstermediğini belirtmiştir. Öğrencilerin %50’si (98 öğrenci) insanları su kirliliği konusunda “bazen” uyardığını, 68 öğrenci (%34.7) “her zaman” uyardığını ve 30 öğrenci (%15.3) su kirliliği konusunda insanları “asla” uyardıklarını ifade etmiştir.

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin **toprak kirliliği duyarlılıklarına** ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Toprak Kirliliği Duyarlılıklarına İlişkin Görüşlerinin dağılımı (n=196)

Maddeler	Her Zaman		Bazen		Asla		Aritmetik Ortalama \bar{X}
	f	%	f	%	f	%	
9. Yazı yazdığınız kâğıtların her iki yüzünü de kullanmaya özen gösterir misiniz?	87	44.4	89	45.4	20	10.2	2.34
10. Kâğıt peçete kullanımında her koşulda tutumlu musunuz?	67	34.2	106	54.1	23	11.7	2.22
11. Yetiştirilmesi için uygun koşulları dikkate alarak fidan diker misiniz?	54	27.6	90	45.9	52	26.5	2.01
12. Atıkların çöp kutusuna ulaşmasına dikkat eder misiniz?	106	54.1	75	38.3	15	7.7	2.46
13. Atıkları, yeniden değerlendirilebilmeleri için uygun geri dönüşüm kutularına atar mısınız?	77	39.3	98	50.0	21	10.7	2.28
14. Çöpleri atarken sınıflandırır mısınız?	48	24.5	100	51.0	48	24.5	2.00
15. Çevrenizdeki insanları, toprak kirliliği konusunda duyarlı olmaları için uyarır mısınız?	49	25.0	105	53.6	42	21.4	2.03

Tablo 4’de görüldüğü gibi, öğrencilerin %45.4’ü (89 öğrenci) yazı yazdıkları kâğıtların her iki yüzünü de kullanmaya bazen, %44.4’ü (87 öğrenci) “her zaman” özen gösterdiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin %54.1’i (106 öğrenci) kağıt peçete kullanımında “bazen” tutumlu olduklarını, %34.2 (67 öğrenci) “her zaman” tutumlu olduklarını belirtmiştir. 90 öğrenci (%45.9) uygun koşulları dikkate alarak bazen, 54 öğrenci (%27.6) “her zaman” fidan diktiklerini ifade etmiştir. Öğrencilerin %54.1’i (106 öğrenci) atıkların çöp kutusuna ulaşmasına “her zaman” dikkat ettiğini, 75 öğrenci ise bu konuya “bazen” dikkat ettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %50’si (98 öğrenci) atıkları yeniden değerlendirilebilmesi için uygun geri dönüşüm kutularına “bazen” atıklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin %51’i (100) öğrenci çöpleri “bazen” sınıflandırdığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin %53.6’sı (105 öğrenci) çevrelerindeki insanları toprak kirliliği konusunda duyarlı olmaları için “bazen” uyardığını ifade etmiştir.

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin *ekolojik dengeye* ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Ekolojik Dengeye İlişkin Görüşlerinin Dağılımı (n=196)

Maddeler	Her Zaman		Bazen		Asla		Aritmetik Ortalama
	f	%	f	%	f	%	
16. Evli olsaydınız/iseniz, ekolojik dengeyi göz önüne alarak nüfus planlamasına dikkat eder misiniz?	62	31.6	69	35.2	65	33.2	1.98
17. İnsanlık için, insanlar ve hayvanlar üzerinde her türlü deney yapılmasını uygun görüyor musunuz?	36	18.4	57	29.1	103	52.6	1.65
18. Çevrenizdeki insanları, ekolojik dengenin korunması konusunda duyarlı olmaları için uyarır mısınız?	49	25.0	109	55.6	38	19.4	2.05

Tablo 5’de görüldüğü gibi, sosyal bilimler lisesi öğrencileri “Evli olsaydınız/iseniz, ekolojik dengeyi göz önüne alarak nüfus planlamasına

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

dikkat eder misiniz?” sorusuna öğrencilerin %31.6’sı “her zaman”, %35.2’si “bazen” ve %33.2’si “hiçbir zaman” cevabını vermişlerdir. “İnsanlık için, insanlar ve hayvanlar üzerinde her türlü deney yapılmasını uygun görüyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %52.6’sı (103 öğrenci) “asla” cevabını vermişlerdir. Araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin %55.6’sı (109 öğrenci) çevrelerindeki insanları ekolojik dengenin korunması konusunda duyarlı olmaları için “bazen” uyardıklarını ifade etmiştir.

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin **çevre konusunda yapılan çalışmalara katılıp katılmadıklarına** ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Konusunda Yapılan Çalışmalara Katılıp Katılmadıklarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı (n=196)

Maddeler	Her Zaman		Bazen		Asla		Aritmetik Ortalama
	f	%	f	%	f	%	
19. Çevre konusunda yapılan seminer, panel, konferans gibi bilimsel çalışmalara katılıyor musunuz?	26	13.3	85	43.4	85	43.4	1.69
20. Çevre konusunda çalışan gönüllü kuruluşların çalışmalarına katılıyor musunuz?	24	12.2	87	44.4	85	43.4	1.68

Tablo 6’da görüldüğü gibi, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin %43.4’ü (85 öğrenci) “Çevre konusunda yapılan seminer, panel, konferans gibi bilimsel çalışmalara katılıyor musunuz?” sorusuna “bazen” ve %43.4’ü “asla” cevabını vermişlerdir. “Çevre konusunda çalışan gönüllü kuruluşların çalışmalarına katılıyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %44.4’ü (87 öğrenci) “bazen” ve %43.4’ü (85 öğrenci) “asla” cevabını vermiştir.

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin, **öğrenim gördükleri örgün eğitim kurumlarında yeterli çevre eğitimi alıp almadıklarına ilişkin** görüşlerinin dağılımı Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Örgün Eğitim Kurumlarında Aldıkları Çevre Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı (n=196)

Maddeler	Evet		Kısmen		Hayır		Aritmetik Ortalama
	f	%	f	%	f	%	
21. Hava kirliliği konusunda bilinçlenmeniz için yeterli eğitim aldığınıza inanıyor musunuz?	30	15.3	88	44.9	78	39.8	1.75
22. Su kirliliği konusunda bilinçlenmeniz için yeterli eğitim aldığınıza inanıyor musunuz?	32	16.3	82	41.8	82	41.8	1.74
23. Toprak kirliliği konusunda bilinçlenmeniz için yeterli eğitim aldığınıza inanıyor musunuz?	26	13.3	81	41.3	89	45.4	1.67
24. Ekolojik denge konusunda bilinçlenmeniz için yeterli eğitim aldığınıza inanıyor musunuz?	35	17.9	78	39.8	83	42.3	1.75

Tablo 7’de görüldüğü gibi, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin önemli bir kısmı hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği ve ekolojik denge konusunda örgün eğitim kurumlarında *yeterli eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir*. Öğrencilerin %39.8’i hava kirliliği konusunda, %41.8’i su kirliliği konusunda, %45.4’ü toprak kirliliği konusunda ve %42.3’ü ekolojik denge konusunda yeterli eğitim almadıklarını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin **çevre eğitimine ilişkin görüşlerinin** dağılımı Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Eğitimine Yönelik Görüşleri (n=196)

Ölçekte Yer Alan İfadeler	EVET		HAYIR	
	f	%	f	%
1. Ortaöğretimde çevre ile ilgili eğitim aldınız mı?	119	60.7	77	39.3
2. Çevreyle ilgili yayınları takip ediyor musunuz?	62	31.6	134	68.4
3. Kitle iletişim araçlarının çevre bilinci oluşturduğunu düşünüyor musunuz?	94	48.0	102	52.0
4. Çevre ile ilgili yapılan çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?	29	14.8	167	85.2
5. Ortaöğretim eğitiminin çevre duyarlılığı arttırdığını düşünüyor musunuz?	72	36.7	124	63.3
6. Çevre ile ilgili sivil toplum örgütlerini tanıyor musunuz?	137	69.9	59	30.1

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Tablo 8’de görüldüğü gibi, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin %60.7’si ortaöğretimde çevre ile ilgili eğitim aldığı, %68.4’ü çevre ile ilgili yayımları takip etmediğini, %52’si kitle iletişim araçlarının çevre bilinci oluşturduğunu, %85.2’si çevre ile ilgili çalışmaları yeterli bulmadığını ve %70’i çevre ile ilgili sivil toplum örgütlerini tanıdığını ifade etmiştir.

2. Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin “Cinsiyete” Göre Karşılaştırılması

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına yönelik görüşlerinin “*cinsiyet*” değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “*bağımsız örneklem t-testi*” yapılmış ve sonuçlar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Erkek	124	48,2177	8,40302	194	,338	,736*
Kız	72	47,8194	7,10748			

*P>0.05

Tablo 9 incelendiğinde; erkek öğrencilerin çevre duyarlılıklarına yönelik görüşlerinin ortalaması ($\bar{X}=48.21$), kız öğrencilerin çevre duyarlılıklarına yönelik görüşlerinin ortalamasından ($\bar{X}=47.81$) yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığı için yapılan t-testi sonuçlarına göre; sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemiştir [$t_{(194)}= ,338; p>0.05$]. Bu bulgu, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

3. Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin “Sınıf Düzeyine” Göre Karşılaştırılması

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, “*sınıf düzeyi*” değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “*Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)*” yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Sınıf	N	\bar{X}	S	Sd	F	P
Dokuzuncu Sınıf	53	47,94	9,01	3,192	2,027	,117*
Onuncu Sınıf	55	46,61	7,68			
Onbirinci Sınıf	70	48,34	7,71			
Onikinci Sınıf	18	51,83	4,70			
Toplam	196	48,07	7,93			

*p>0.05

Tablo 10’da sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin sınıf düzeyine göre betimsel istatistikleri incelendiğinde, dokuzuncu sınıfların aritmetik ortalaması 47.94 (S=9.01), onuncu sınıfların aritmetik ortalaması 46.61 (S=7.68), onbirinci sınıfların aritmetik ortalaması 48.34 (S=7.71) ve onikinci sınıfların aritmetik ortalaması 51.83 (S=4.70) olarak tespit edilmiştir. Gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklı olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre; öğrencilerin sınıf düzeyleri ile öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır [$F_{(3,192)}=2,027$; $p>.0.05$].

4. Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin “Anne Öğrenim Durumuna” Göre Karşılaştırılması

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, “anne öğrenim düzeyi” değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Öğrenim Durumu	N	\bar{X}	S	Sd	F	P
İlköğretim	70	48,45	7,30	2,193	,846	,431*
Ortaöğretim	80	48,50	8,33			
Üniversite	46	46,73	8,17			
Toplam	196	48,07	7,93			

*p>0.05

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Tablo 11 incelendiğinde; sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin anne öğrenim düzeyine göre betimsel istatistikleri incelendiğinde, annelerinin öğrenim düzeyi ilköğretim düzeyinde olanların aritmetik ortalaması 48.45, ortaöğretim düzeyinde olanların 48.50, üniversite düzeyinde olanların 46.73'dür. Gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklı olup olmadığını test etmek için yapılan ANOVA sonucuna göre; öğrencilerin anne öğrenim durumları ile öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır [$F_{(2,193)}=,846; p>.0.05$].

5. Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin “Baba Öğrenim Durumuna” Göre Karşılaştırılması

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, “baba öğrenim düzeyi” değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Öğrenim Durumu	N	\bar{X}	S	Sd	F	P
İlköğretim	39	48,69	7,13	2, 193	,171	,843*
Ortaöğretim	57	47,73	8,36			
Üniversite	100	48,02	8,04			
Toplam	196	48,07	7,93			

*p>0.05

Tablo 12 incelendiğinde; sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin baba öğrenim düzeyine göre betimsel istatistikleri incelendiğinde, baba öğrenim durumu ilköğretim düzeyinde olanların aritmetik ortalaması 48.69, ortaöğretim düzeyinde olanların 47.73, üniversite düzeyinde olanların 48.02'dir. Gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklı olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonucuna göre; öğrencilerin baba öğrenim durumları ile öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır [$F_{(2,193)}=,846; p>.0.05$].

6. Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin “Anne Meslek Durumuna” Göre Karşılaştırılması

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, “anne meslek durumu” değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin Anne Meslek Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Meslek Durumu	N	\bar{X}	S	d		
Memur	1	49	9,	91	752	558*
	8	,66	80			
İşçi	1	46	4,			
	1	,36	58			
Serbest Meslek	1	48	10			
	7	,00	,30			
Emekli	8	44	8,			
		,37	17			
Ev Hanımı	1	48	7,			
	42	,21	56			
Toplam	1	48	7,			
	96	,07	93			

*p>0.05

Tablo 13 incelendiğinde; sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, anne meslek durumu değişkenine göre gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklı olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonucuna göre; öğrencilerin anne meslek durumu ile öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır [$F_{(4,191)}=,752$; $p>.0.05$].

7. Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin “Baba Meslek Durumuna” Göre Karşılaştırılması

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, “baba meslek durumu” değişkenine göre anlamlı farklılık

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

gösterip göstermediğini belirlemek için “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin Baba Meslek Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Meslek Durumu	N	\bar{X}	S	Sd	F	P
Memur	57	48,70	7,10	4, 191	,653	,626*
İşçi	32	49,43	6,63			
Serbest Meslek	79	47,24	8,03			
Emekli	27	47,74	10,52			
İşsiz	1	43,00	.			
Toplam	196	48,07	7,93			

*p>0.05

Tablo 14 incelendiğinde; sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, baba meslek durumu değişkenine göre gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklı olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonucuna göre; öğrencilerin baba meslek durumu ile öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır [$F_{(4,191)}=,653$; $p>.0.05$].

8. Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin “Aile Gelir Durumuna” Göre Karşılaştırılması

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, “aile gelir durumu” değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15: Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarına Yönelik Görüşlerinin Aile gelir Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Gelir Durumu	N	\bar{X}	S	Sd	F	P
0-500 TL	7	47,42	4,31	4, 191	2,091	,084*
501-1000 TL	29	46,68	8,96			
1001-1500 TL	59	48,57	5,47			
1501-2000 TL	42	50,69	9,58			
2001 ve üstü	59	46,45	8,19			
Toplam	196	48,07	7,93			

*p>0.05

Tablo 15 incelendiğinde; sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinin, aile gelir durumu değişkenine göre gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklı olup olmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonucuna göre; öğrencilerin aile gelir durumu ile öğrencilerin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır [$F_{(4,191)}=2,091; p>.0.05$].

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılığı davranışlarına ve örgün eğitim kurumlarında aldıkları çevre eğitiminin yeterliliğine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç kapsamında araştırmaya katılan öğrencilerin; hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, ekolojik denge, çevre çalışmalarına katılım, örgün eğitim kurumlarında aldıkları çevre eğitime ve genel olarak çevre eğitime ilişkin görüşleri ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın sonucunda genel olarak sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevre duyarlılığına ilişkin görüşlerini içeren anket formundan aldığı genel ortalama puanı $\bar{X} = 48.074$ olduğu belirlenmiştir. Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevreye **orta düzeyde duyarlı olduğunu** gösteren bu bulgu, farklı öğrenim düzeylerinde yapılan bazı araştırmaların sonuçlarını desteklemektedir (Bodur, 2010; Özmen ve diğerleri, 2005; Aydın ve Kaya, 2011; Aydın, 2010; Ek ve diğerleri, 2009; Ürey, 2005).

Araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin %60.7'si ortaöğretimde çevre ile ilgili eğitim aldığını, %68.4'ü çevre ile ilgili yayınları takip etmediğini, %85.2'si çevre ile ilgili çalışmalarını yeterli bulmadığını ve %70'i çevre ile ilgili sivil toplum örgütlerini tanıdığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %52'si **kitle iletişim araçlarının** çevre bilinci oluşturduğunu belirtmiştir. Aydın (2010) çalışmasında coğrafya öğretmen adayları, “*Sizce insanların çevre konusunda bilinçlenmelerine en çok hangisi katkıda bulunmaktadır?*” sorusuna öğretmen adaylarının önemli bir kısmı “*TV ve Radyolar*” cevabını vermişlerdir. Vaizoğlu ve diğerlerinin (2005) tıp fakültesi son sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında, öğrencilerin %90'ı televizyonu ve %80'i ise gazeteleri çevre bilgilendirme kaynağı olarak

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bodur (2010) çalışmasında öğrencilerin %74’7’si kitle iletişim araçlarının çevre bilinci oluşturmada önemli olduğunu ifade etmiştir. Maskan ve diğerleri (2006) çalışmasında öğretmen adaylarının çoğu, çevre ile ilgili kaynakları yazılı ve görsel medyadan edindiklerini belirtmişlerdir. Yılmaz ve diğerleri (2002) çalışmasında Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin çevre hakkındaki bilgilerini genellikle yazılı ve görsel medyadan öğrendiklerini ortaya koymuşlardır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğine, yazılı ve görsel medyanın çevre duyarlılığı oluşturmada etkin bir rol oynadığını göstermektedir.

Bu araştırmada öğrencilerin önemli bir kısmı hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği ve ekolojik denge konusunda örgün eğitim kurumlarında *yeterli eğitim almadıklarını* ifade etmişlerdir. Yapılan bazı araştırmalarda benzer sonuca ulaşılmıştır. Örneğin; Çabuk ve Karacaoğlu (2003) çalışmasında üniversite öğrencilerinin önemli bir kısmının hava, su, toprak kirlenmesi ve ekolojik denge konusunda bilinçlenmeleri için yeterli eğitim almadıklarını ifade ettiklerini saptamıştır. Bodur (2010) çalışmasında öğrencilerin çoğu, çevre kirliliği konusunda örgün eğitim kurumlarında *“kısmen”* eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir.

Bu araştırmada, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevreye ilişkin duyarlılıkları *cinsiyete* göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Diğer bir ifade ile bu araştırmada cinsiyet çevre duyarlılığı üzerinde etkili olmamıştır. Farklı öğretim düzeyinde yapılan çevre tutumu çalışmalarının bazıları bu sonucu desteklemektedir (Meydan ve Doğu, 2008; Arslanyolu, 2010; Aydın, 2010; Sağır, Aslan ve Cansaran, 2008). Fakat bu konuda yapılan birçok çalışmada cinsiyet, öğrencilerin çevre tutumu üzerinde etkili olmuştur (Ekici, 2005; Tuncer ve diğerleri, 2005; Deniz ve Genç, 2007; Çubuk ve Karacaoğlu, 2003; Erol ve Gezer, 2006; Şama, 2003; Aydın ve Çepni, 2010; Gökçe ve diğerleri, 2007; Baş, 2010; Atasoy, 2005; Özpinar, 2009; Sağır, Aslan ve Cansaran, 2008; Bodur, 2010; Özden, 2008; Kahyaoğlu ve diğerleri, 2008; Ek ve diğerleri, 2009; Çabuk ve Karacaoğlu, 2003).

Bu araştırmada elde edilen bir diğer sonuca göre; sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevreye ilişkin duyarlılıkları *sınıf düzeyine* göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Bazı araştırmalar bu bulguyu desteklese de (Aydın, 2010; Sağır, Aslan ve Cansaran, 2008); birçok çalışmada

öğrencilerin çevre tutumları sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermiştir (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003; Özpınar, 2009; Baş, 2010; Meydan ve Doğu, 2008; Arslanyolu, 2010; Aydın ve diğerleri, 2011; Çelen ve diğerleri, 2002; Özden, 2008; Bodur, 2010; Aydın ve Kaya, 2011).

Sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları *anne-baba eğitim düzeyine* ve *anne-baba meslek durumuna* göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Kimi araştırmalar bu sonucu desteklerken (Gökçe ve diğerleri, 2007), bazı araştırmalar ise bu sonucu desteklememektedir (Özdemir, 2003; Baş, 2010; Özpınar, 2009). Bu araştırmada elde edilen bir diğer sonuca göre ise, sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları *aile gelir düzeyine* göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Yapılan çalışmalar, aile gelir düzeyinin çevresel tutum üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2004; Özpınar, 2009).

Bu araştırmada, çevre sorunlarının yoğun bir şekilde yaşandığı ülkemizdeki ortaöğretim öğrencilerinin (Sosyal bilimler lisesi örnekleme) çevreye ilişkin duyarlılıklarının *orta düzeyde* olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin çevreye ilişkin yüksek düzeyde duyarlılığa sahip olmaları, çevre sorunlarının önlenmesi ve yaşanabilir bir çevre oluşturulması için büyük önem taşımaktadır. Çünkü öğrencilerin çevreye yönelik duyarlılıklarının bilinçli bir çevre eğitimi ile olumlu yönde değiştirilirse, çevre sorunlarının önemli ölçüde azalacağı unutulmamalıdır. Aksine, çevreye yönelik olumsuz tutum ve davranışlara sahip bireyler çevreye ve çevre sorunlarına karşı farkındalıkları ve duyarlılıkları düşük olacağı bilinmelidir.

Çevre eğitiminin esas hedefi bireyleri çevre konusunda bilinçlendirmek, çevreye karşı daha duyarlı olmalarını sağlamak, çevresel tutum geliştirerek çevre konularında daha etkin duruma getirmek, dolayısıyla insanların daha sağlıklı bir çevrede yaşamlarına olanak sağlayacak ortamı oluşturmak olarak ifade edilebilir. Bunun için çevre eğitimi yalnız bilgi vermek ve sorumluluk hissi oluşturmakla kalmamalı, insan davranışını da etkilemelidir. Bunun için eğitim çalışmalarında işitsel ve görsel materyaller ile uygulamaya ağırlık verilmelidir (Aydemir, 2010:49).

Çevre eğitimi toplumun her kesimini kapsayan bir eğitim olmakla birlikte, genç nesil çevre eğitiminin en önemli hedef kitleleri

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

durumundadır. Çünkü genç nesil, bugünkü çevre sorunlarının sorumluları olmamakla birlikte, bu çevre sorunlarından en çok etkilenecek ve bu nedenle de bu konuda en fazla bilgi, bilinç ve duyarlılık kazandırılması gereken kesimdir (Uzun ve Sağlam, 2007). Ortaöğretim öğrencilerinin çevreye yönelik duyarlılık düzeylerinin belirlenmesi ve daha sonra bunların geliştirilmesi gerekmektedir. Öğrenciler çevreye yönelik olarak ne kadar yüksek düzeyde duyarlılığa sahip olurlarsa, çevre sorunlarının ölçüde azalacağı söylenebilir. Bu yüzden, ortaöğretim öğrencilerinin çevrelerine yönelik duyarlılıklarını olumlu yönde değiştirecek eğitim uygulamalarına yer verilmelidir. **Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu önerilere yer verilmiştir:**

➤ Bu araştırmaya katılan sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin önemli bir kısmı, çevre kirliliği konusunda örgün eğitim kurumlarında *yeterli eğitim almadıklarını* ve *ortaöğretimin çevre duyarlılığını yeterli düzeyde arttırmadığını* ifade etmişlerdir. Bu nedenle örgün eğitim programlarında ve özellikle ortaöğretimde öğrencilerin çevre duyarlılığını arttıracak etkinliklere daha çok yer verilmelidir.

➤ Öğrencilerin çevre konusunda panel, seminer, konferans gibi bilimsel etkinliklere daha çok katılımı sağlanmalıdır.

➤ Çevre ile ilgili olan sivil toplum kuruluşlarının, öğrencilere yeterince tanıtımı sağlanmalıdır.

➤ Öğrencilerin çevre duyarlılıkları üzerinde etkili olan değişkenler (*cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, yaş, anne-baba eğitim durumu, aile gelir seviyesi vb.*) ayrıntılı olarak araştırılmalıdır.

➤ Çevre eğitimi öğrenim sürecinin bir unsuru olarak algılanmamalı, çevre için eğitim tüm yaşam boyu olarak değerlendirilmeli ve bu doğrultuda programlar hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Alim, M. (2006). *Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 14(2):599-616.

Alp, E., Ertepinar, H., Tekkaya C. ve Yılmaz, A. (2006). *A Statistical Analysis of Children’s Environmental Knowledge and Attitudes in Turkey*. International Research in Geographical and Environmental Education, 15(3):210–223.

- Altunoğlu, B.D. ve Atav, E. (2009). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevre Risk Algısı*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36:1-11.
- Arslanyolu, K. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Karşı Tutumlarının Çoklu Zeka Kuramına Göre İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Aslan, O., Sağır Uluçınar, S. ve Cansaran, A (2008). *Çevre Tutum Ölçeği Uyarlanması ve İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Tutumlarının Belirlenmesi*. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 25: 283-295.
- Atasoy, E (2005). Çevre İçin Eğitim: İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Çalışma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Atasoy, E. ve Ertürk, H (2008). *İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Alan Araştırması*. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1): 105-122.
- Aydemir, M. (2007). The Investigation of Teachers with Respect to Knowledge Level on Environmental Concepts. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, F. (2010). *Coğrafya Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunları ve Çevre Eğitimi Hakkındaki Görüşleri (Gazi Üniversitesi Örneği)*. International Online Journal of Educational Sciences (IOJES), 2(3): 818-839.
- Aydın, F. ve Çepni, O. (2010). *University Students' Attitudes towards Environmental Problems: A Case Study From Turkey*. International Journal of the Physical Sciences, 5(17):2715-2720.
- Aydın, F. ve Kaya, H. (2011). *Secondary Education Students' Thoughts and Behaviours towards Environment (Karabuk Sample-Turkey)*. American-Eurasian Journal of Agricultural & Environmental, 10(2): 248-256.
- Ayhan, F.N (1999). İlköğretimin İlk Üç Sınıfındaki Öğrencilerin Yakın Çevre Bilincini Etkileyen Etmenler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baş Tarsus, M (2010). Evaluation of Environmental School Students. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

- Beyhun, N.E., Vaizoğlu, S.A., Mete, A., Okur, S., Ongun, M., Orçan, S. ve Güler, Ç. (2007). *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2005-2006 Öğretim Dönemi Son Sınıf Öğrencilerinde Çevresel Risk Algılama Düzeyi*. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(5):345-350.
- Bilgi, M. (2008). Ortaöğretim Kurumlarında Coğrafya Dersi Kapsamındaki Çevre Konularının Öğretiminde Aktif Öğretim Yöntemlerinin Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bodur, G. (2010). Hemşirelik Öğrencilerinin Çevre Duyarlılığına İlişkin Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Coşkun, M. ve Aydın, F. (2011). *Geography Teacher Candidates' Perceptions towards the "Greenhouse Effect"*. American – Eurasian Journal of Agriculture & Environment Sciences, 10(2):290-295.
- Çabuk, B. ve Karacaoglu, C. (2003). *Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36:189-198.
- Çelen, Ü., Yıldız, A., Atak, N., Tabak, R.S. ve Arısoy, M. (2002). *Ankara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılığı ve İlişkili Faktörler*. 8. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı, Diyarbakır, (<http://cevreeditimi.com.tr>.)
- Deniş, H. ve Genç, H. (2007). Çevre Bilim Dersi Alan ve Almayan Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumları ve Çevre Bilim Dersindeki Başarılarının Karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(13): 20-26.
- Ek, H.N., Kılıç, N., Ögdüm, P., Düzgün, G. ve Peker, S. (2009). Adnan Menderes Üniversitesinin Farklı Akademik Alanlarında Öğrenim Gören İlk ve Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları ve Duyarlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1): 125-136.
- Ekici, G. (2005). Lise Öğrencilerinin Çevre Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 18: 71-83.
- Erdoğan, M. (2005). *Fifth Grade Students' Environmental Literacy and The Factors Affecting Students' Environmentally Responsible Behaviors*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara.

- Erol G.H. ve Gezer, K. (2006). Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Çevreye ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. *International Journal of Environmental and Science Education*. 1(1):65-77.
- Erten, S. (2005). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarında Çevre Dostu Davranışların Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28: 91-100.
- Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S. ve Özden, M. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3): 452-468.
- Gökdere, Y. (2005). A Study on Environmental Knowledge Level of Primary Students in Turkey. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 6(2).
- Görümlü, T. (2003). *Liselerde Çevreye Karşı Duyarlılığın Oluşmasında Çevre Eğitiminin Önemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İbiş, S. (2009). *Biyoloji Öğretmen Adaylarının Küresel ve Ulusal Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İncekara, S. ve Tuna, F (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevresel Konularla İlgili Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi: Çankırı İli Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 22:168-182.
- İşyar, N. (1999). *İlköğretim (3., 4., 5. Sınıf) Öğrencilerinin Olumlu Çevresel Tutumların Yaş ve Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Tekışık Web Ofset Tesisleri, Ankara.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kasapoglu, A. ve Turan, F. (2008). Attitude- Behaviour Relationship in Environmental Education: A Case Study From Turkey. *International Journal of Environmental Studies*, 65(2): 219-231.
- Kaya, N.Ç. ve Turan, F. (2005). Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Bilgi ve Duyarlılıkları: Ankara’da resmi ve özel ilköğretim okulları örneğinde bir çalışma. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 21:103-112.
- Kışoğlu, M. (2009). Öğrenci Merkezli Öğretimin Öğretmen Adaylarının Çevre Okuryazarlığı Düzeyine Etkisinin Araştırılması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

- Maskan, A., Efe, R., Gönen, S. ve Baran, M. (2006). Farklı Branşlardaki Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarının Nedenleri, Eğitimi ve Çözümüne İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(32):1-12.
- Mert, M. (2006). *Lise Öğrencilerinin Çevre Eğitimi ve Kati Atıklar Konusundaki Bilinç Düzeylerinin Saptanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Meydan, A. ve Doğu, S. (2008). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşlerinin Bazı Değişkenlere Göre Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26: 267-277.
- Morgil, I., Yılmaz, A. ve Cingör, N (2002). Fen Eğitiminde Çevre ve Çevre Koruma Projesi Hazırlamasına Yönelik Çalışma. *V. Ulusal Fen Bilimleri Ve Matematik Eğitimi Kongresi*. ODTÜ, Ankara.
- Özdemir, O., Yıldız, A., Ocaktan, E. ve Sarışen, Ö. (2004). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(3):117-127.
- Özmen, D., Çetinkaya, A.Ç ve Nehir, S. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4(6).
- Özpınar, D. (2009). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşleri (Afyonkarahisar İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Sağır S., Aslan O. ve Cansaran, A (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Bilgisi ve Çevre Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *İlköğretim Online E-Dergi*, 7(2): 496-511.
- Sama, E (2003). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2):99-110.
- Şahin, K. ve Gül, S (2009). Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevre Bilgisi, Davranışı ve Duyarlılıklarının Araştırılması: Samsun Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2):541-556.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Resmi web Sitesi, <http://Www.cevreorman.gov.tr>, Erişim: 25.06.11

- Tecer, S. (2007). *Cevre İçin Eğitim: Balıkesir İli İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Bilgi, Tutum, Duyarlılık ve Aktif Katılım Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Tuncer, G., Sungur, S., Tekkaya, C. ve Ertepinar, H. (2006). Environmental Attitudes of The 6th Grade Students From Rural and Urban Areas: A Case Study For Ankara. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26: 167-175.
- Uzun, N. (2007). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilgi ve Tutumları Üzerine Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzun, N ve Sağlam, N. (2006). Orta Öğretim Öğrencileri İçin Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme ve Geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30:240-250.
- Uzun, N ve Sağlam N. (2007). Orta Öğretim Kurumlarında Çevre Eğitimi ve Öğretmenlerin Çevre Eğitim Programları Hakkındaki Görüşleri. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26: 176-187.
- Ünal, S ve Dımaşkı, E. (1999). UNESCO-UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16-17: 142-154.
- Ürey, M (2005). *İlköğretim Öğretmen ve Öğrencilerinin Çevreye Karşı Tutumları, Yeterlilikleri ve Çevre Eğitiminde Bölgesel Farklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Vaizoğlu, S., Altıntaş, H., Temel, F., Ahrabi, F.A., Aydoğan, D., Bostancı, S., Duran, A., Koçkesen, D., Turan, N. ve Güler, Ç. (2005). Bir Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilincinin Değerlendirilmesi. *Türk Silahlı Kuvvetleri Korumucu Hekimlik Bülteni*. 4 (4): 151-171.
- Yılmaz, A., Morgil, İ., Aktuğ, P. ve Göbekli, İ. (2002). Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2:156-162.
- Yılmaz, Ö. ve Andersen, H.O. (2004). Views and Elementary and Middle School Turkish Students towards Environmental Issues. *International Journal of Science Education*, 26(12):1527-1546.
- Yurtseven, E., Vehid, S., Köksal, S. ve Erdoğan, S. (2010). İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu

**SOSYAL BİLİMLER LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE DUYARLILIKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

- Öğrencilerinin Çevresel Riskler Konusundaki Duyarlılıkları. *F.Ü. Sağ. Bil. Tıp Dergisi*, 24(3):193-199.
- Yücel, M., Uslu, C ve Say, N.P. (2003). *Çukurova Üniversitesi Personel ve Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının Belirlenmesi*. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma Projesi, Proje No: BAP – PM 2002-01. Adana.
- Yücel, M., Altunkasa, F., Güçray, S., Uslu, C. ve Say, N.P. (2006). Adana’da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2:217-228.
- Yücel, M., Uslu, C., Altunkasa, F., Güçray, S. ve Say, N.P. (2008). Adana’da Halkın Çevre Duyarlılığının Saptanması ve Bu Duyarlılığı Arttırabilecek Önlemlerin Geliştirilmesi. *Adana Kent Sempozyumu*, 31:364-382.
- Yücel, S.A. ve Morgil, I. (1998) Yüksek Öğretimde Çevre Olgusunun Araştırılması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (14): 84-94.